

УДК 1: 37.013.73

Терениций С.О.

*доктор філософських наук, професор
професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти
та освітньої політики*

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

ВИКЛИКИ ДЛЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСВІТЯН В УМОВАХ ВІЙНИ

24 лютого 2023 року ми відзначаємо річницю темної сторінки в історії нашої країни – початку повномасштабної агресії Росії проти України. Це болісний шлях, і ми не можемо забути жертв, наших хоробрих солдатів та невинних цивільних осіб. Розмірковуючи про цей день, важливо визнати вплив війни на нашу систему освіти. Війна зламала життя мільйонів українців, і освітня галузь теж не застрахована від її наслідків. Конфлікт завдав значної шкоди школам та університетам, позбавивши багатьох молодих людей доступу до освіти.

За даними звіту ЮНІСЕФ, «від початку ескалації війни 24 лютого 2022 року в Україні було вбито або поранено 1148 дітей, близько 5,9 мільйона людей стали внутрішньо переміщеними особами... Навчання близько 5,7 мільйона дітей було перервано, а 1,5 мільйона дітей стикнулися з проблемами психічного здоров'я» (ЮНІСЕФ, 2023).

Дивлячись у майбутнє, ми повинні продовжувати підтримувати нашу систему освіти та гарантувати, що кожна дитина має доступ до якісної освіти, незалежно від її походження чи обставин. Ми повинні інвестувати у відбудову та ремонт наших шкіл та університетів, а також надавати ресурси та підтримку нашим вчителям. Війна в Україні завдала невимовних страждань, але вона також нагадала нам про силу освіти змінити життя та побудувати сильніше та стійкіше суспільство.

Сьогодні в умовах війни українське суспільство гостро потребує навичок медійної та інформаційної грамотності, що є важливою проблемою національної безпеки та оборони. Як зазначено у Доктрині інформаційної безпеки України, одним із пріоритетів державної політики в інформаційній сфері є «*підвищення медіаграмотності суспільства, сприяння підготовці професійних кадрів для медіа-сфери з високим рівнем компетентності*» (Указ Президента України, 2017). Однак вирішення цього завдання ускладнюється через відсутність належної кількості фахівців у сфері медіаграмотності, програм їх підготовки та підвищення кваліфікації. Заклади вищої освіти практично не використовують можливості для формування свідомого громадянина,

який вміє відрізняти потрібну інформацію від маніпуляцій, факти від фейків тощо. В ситуації гібридного конфлікту навик відокремлення пропаганди від достовірної інформації, зокрема фактчекінгу, є особливо критичними серед дорослих та людей старшого віку. Разом з цим актуальне дослідницьке питання складає проблема, чи використовує викладач навички медіаграмотності у своїй практиці. Адже, з одного боку він має забезпечувати соціальну роль предметника (математика, географ, історика тощо), залишаючись в межах прагматичної трансляції академічних знань, а з іншого – має активно реалізовувати практики соціальної відповідальності в освітньому процесі та поза ним. У зв'язку з гострою актуальністю зазначеної проблеми у нашому університеті здійснюється проєкт «Медіаграмотність та соціальна відповідальність освітян в умовах інформаційної війни» (керівник - С.О. Терепищій).

Розв'язання завдань проєкту враховує наявні досягнення вітчизняних та закордонних дослідників. У міжнародному та українському дискурсах наявні ґрунтовні розробки потенціалу медіаграмотності для критичного сприйняття складних процесів становлення глобального інформаційного суспільства. У тому числі, в суспільствах, у яких відбуваються різні форми військових конфліктів та інформаційних війн. Зокрема, E.Thoman та T. Jolls, (2004) досліджено питання медіаграмотності як національного пріоритету в динамічному світі. N. M. Lee (2018), L. E. Mason та ін. (2018), а також S. M. Jones-Jang та ін. (2019). досліджено можливості медіаосвіти протидіяти фейковим новинам. Окрім загального міжнародного контексту, існують напрацювання вітчизняних авторів, зосереджені на можливостях медіаграмотності у поточній українській ситуації (роботи С.Т. Бойко (2015), І. О. Солдатенко та А.В. Зінюк (2016) тощо). До проблеми розвитку громадянської відповідальності, активного громадянства, розвитку демократії через медіаграмотність звертаються R. Hobbs та ін. (2009), J. Kahne та ін. (2012), R. García-Ruiz та ін. (2014) тощо). Окреме значення мають роботи, які викривають особливості інформаційної війни в Україні та обґрунтовують потребу в розвитку медіаграмотності та критичного мислення усіх без виключення верств населення та вікових груп (E. Murrock та ін. (2018), V. Saran (2016), J. Szostek (2018), А.С. Каверіна (2015) тощо). Окремий корпус досліджень становлять спроби обґрунтувати ефективні освітні стратегії розвитку медіаграмотності різних вікових груп у педагогічному дискурсі (P. Rasi та ін. (2019), K. Schreus та ін. (2017) тощо). Моделюванню проблеми академічної соціальної відповідальності присвячено роботи А. Stachowicz-Stanusch та ін. (2018), дослідженню еволюції рівня відповідальності університетів – роботи V. Meseguer-Sánchez та ін. (2020), виявленню кореляцій розвитку громадянського суспільства із соціальною відповідальністю університетів – праці R. Vasilescu та ін.

(2010), пошуку механізмів підтримки соціальної відповідальності викладачів – публікації S. Bouguila та ін. (2012), обґрунтуванню етичних засад соціальної відповідальності викладачів та університетів – статті С. Shu-Hsiang та ін. (2015).

Також слід відзначити внесок українських авторів О.Гомілко, Д.Свириденко, С. Терепищого, де у статті «Гібридність вищої освіти в Україні: глобальна логіка чи локальна ідіосинкразія?» (2016) автори пропонують теоретико-методологічний апарат для аналізу викликів системі вищої освіти в умовах гібридної війни.

Проект спрямований на розробку теоретичних, методичних та практичних засад формування медіаграмотності у різних цільових групах, які традиційно не охоплюються системою медіаосвіти (зокрема, дорослих та осіб старшого віку). Однією із ключових цілей проекту є сприяння імплементації положень Паризької декларації ЮНЕСКО з медіа та інформаційної грамотності у цифрову добу (2014):

1) приватність – малозатребувана якість у нашому суспільстві, де радянська доба залишила у спадок пріоритет колективного над особистісним. Завдання – формування цінності приватного простору, приватності та особистого життя;

2) безпека – в умовах воєнного конфлікту особливо важливе поняття, як індивідуальна, так і колективна. Завдання – з'ясувати, що означає безпека у сфері освіти у контексті проблеми медіа атак тощо;

3) етика – широкий спектр проблем пов'язаних із моральними цінностями в освіті та науці: плагіатом, кодексом доброчесності тощо. Завдання – актуалізація соціальної відповідальності освітян не лише за зміст предмету, а й за практичне застосування знань в умовах гібридної війни.

Отже, з одного боку, проблеми забезпечення медіаграмотності різних вікових груп, дослідження ролі медіаграмотності у контексті інформаційних впливів, усвідомлення ролі педагогів у розвиткові механізмів протидії дезінформації та пошук механізмів розвитку академічної соціальної відповідальності не є новими для сучасних соціогуманітарних студій. З іншого боку, відсутні цілісні дослідження, які б поєднували ці окремі дослідницькі сюжети з урахуванням поточної української соціокультурної ситуації.

Таким чином, проект «Медіаграмотність та соціальна відповідальність освітян в умовах інформаційної війни» спрямований на розробку засад формування медіаграмотності у різних цільових групах, включаючи дорослих та осіб старшого віку, які не охоплюються системою медіаосвіти. Однією з ключових цілей є імплементація положень Паризької декларації ЮНЕСКО з медіа та інформаційної грамотності у цифрову добу. Проект також зосереджується на розв'язанні проблем, пов'язаних з приватністю, безпекою та етикою в

освіті та науці. Хоча проблеми медіаграмотності та ролі педагогів у боротьбі з дезінформацією не є новими, проте ще не були представлені цілісні дослідження з урахуванням української соціокультурної ситуації. Отже, проєкт може стати важливим кроком у формуванні медіаграмотності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Gomilko Olga, Svyrydenko Denys, Terepyshchyi Serhii, 2016, *Hybridity in the Higher Education of Ukraine: Global Logic or Local Idiosyncrasy?* Philosophy and Cosmology, Vol. 17, p. 177-199.
2. Grizzle Alton, et al. *Media and information literacy: policy and strategy guidelines*. Unesco, 2014.
3. Haigh Maria, Thomas Haigh and Tetiana Matychak, 2019, *Information Literacy vs. Fake News: The Case of Ukraine*, Open Information Science, Vol. 3 (1), p. 154-165, <https://doi.org/10.1515/opis-2019-0011>
4. Hobbs Renee, Jensen Amy, 2009, *The Past, Present, and Future of Media Literacy Education*. Journal of Media Literacy Education, 1(1), <https://digitalcommons.uri.edu/jmle/vol1/iss1/1>
5. Murrock Erin, Amulya Joy, Druckman Mehri and Liubyva Tetiana, 2018, *Winning the War on State-Sponsored Propaganda: Results from an Impact Study of a Ukrainian News Media and Information Literacy Program*. Journal of Media Literacy Education, Vol. 10 (2), p. 53-85.
6. Oleksiyenko Anatoly, Terepyshchyi Serhii, Gomilko Olga and Denys Svyrydenko, 2020, 'What Do You Mean, You Are a Refugee in Your Own Country?': *Displaced Scholars and Identities in Embattled Ukraine*, European Journal of Higher Education, pp. 1-18, <https://doi.org/10.1080/21568235.2020.1777446>
7. *Paris Declaration on Media and Information Literacy*, 2014, <https://en.unesco.org/news/paris-declaration-media-and-information-literacy-adopted>
8. Rasi Päivi, Hanna Vuojärvi, Heli Ruokamo, 2019, *Media literacy education for all ages*. Journal of Media Literacy Education, Vol. 11 (2), pp. 1-19, <https://doi.org/10.23860/JMLE-2019-11-2-1>
9. Saran Vladislav, 2016, *Media Manipulation and Psychological War in Ukraine and the Republic of Moldova*. CES Working Papers, Vol. 8 (4), pp. 738-752.
10. Shu-Hsiang Chen, Nasongkhla Jaitip, Donaldson Ana, 2015, *From vision to action—a strategic planning process model for open educational resources*. Procedia-Social and Behavioral Sciences, Vol. 174, p. 3707-3714.
11. Szostek Joanna, 2018, *Nothing is true? The credibility of news and conflicting narratives during “Information War” in Ukraine*, The

- international journal of press/politics, Vol. 23 (1), pp.116-135, <https://doi.org/10.1177/1940161217743258>
12. Terepyshchyi Serhii, 2017, *Educational Landscape as a Concept of Philosophy of Education*, Studia Warمیńskie, Vol. 54, pp. 373-383, <https://doi.org/10.31648/sw.78>
13. Terepyshchyi Serhii, Svyrydenko Denys, Zakharenko Kostiantyn, Bezgin Kostiantyn and Kulga Aleksandr, 2019, *Evaluation of Donbas universities' economic potential: problems of personnel training and unemployment*. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu, 2019, Issue 5, pp. 149-154. <https://doi.org/10.29202/nvngu/2019-5/25>
14. Terepyshchyi Serhii, Khomenko Glib, 2019, *Conceptual Model of Reintegration of Ukrainian Displaced Universities: Peacebuilding in Higher Education*, Studia Warمیńskie, Vol. 56, p. 161-177, <https://doi.org/10.31648/sw.4571>
15. Thoman Elizabeth, Tessa Jolls, 2004, *Media literacy—A national priority for a changing world*. American Behavioral Scientist, Vol. 48 (1), p. 18-29, <https://doi.org/10.1177/0002764204267246>
16. Vasilescu Ruxandra, Barna Cristina, Epure Manuela, Baicu Claudia, 2010, *Developing university social responsibility: A model for the challenges of the new civil society*. Procedia Social and Behavioral Sciences, Vol. 2, p. 4177–4182, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.660>
17. Указ Президента України №47/2017 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України», <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>
18. ЮНІСЕФ. Україна. Гуманітарна ситуація. Звіт №24, <https://www.unicef.org/ukraine/media/29831/file/Ukraine-Humanitarian-SitRep-December-2022+.pdf>

УДК 1: 37.013.73

Отрешко В.С.
доктор філософських наук
професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти
та освітньої політики
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна